

ШУМЕ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА ДУРМИТОР

UDC: 502.75(234.42)(282.2)

Прибислав Маринковић¹

ШУМЕ ДУРМИТОРА И КАЊОНА ТАРЕ

Кључне речи: шуме, заштитна шума, природни резерваји, национални парк

Key Words: Forests, Forest protection, Natural reserve, National park

Према свим документима који се односе на Национални парк "Дурмитор", шуме и шумска станишта су оцењена као најзначајнији природни потенцијал Парка. Стога се питање заштите, унапређења и коришћења ових потенцијала Националног парка своди на заштиту, унапређења и коришћење шума.

УВОД

Национални парк "Дурмитор" захвата површину од сса 39.000 ха (36.000 ха). Од укупне површине 43% долази на кањонску долину Таре, а 46% на масив Дурмитора, Малу Црну Гору и Жабљак. Високе шуме заузимају само 8%, изданачке шуме 2% и шибљаци 13% (Мијовић, 1981). Као што се види шуме покривају релативно малу површину.

¹ Проф др Прибислав Маринковић, Шумарски факултет, Београд, Кнеза Вишеслава 1

Према Просторном плану Националног парка "Дурмитор" из 1990.године, шумски комплекс се може поделити на следеће категорије:

1.Заштићене шуме које су сврстане у:

а) Строги природни резервати (Црна пода, слив Млинског потока, кањон Сушице, Вашковске стијене и Драгишница)

б) Природни резервати (Црно језеро са околином, долина Таре и ужа зона Забојског језера)

2.Заштитне шуме у функцији заштите земљишта,изворишта вода, амбијента, пејзажа и др.

а) Строго заштитне шуме (нагиби виши од 40%);

б) Заштитне шуме (све остале шуме у Парку);

3.Парк шуме

4.Шуме мешовитих функција.

Закон националним парковима Црне Горе (Сл.лист СР ЦГ бр. 6/1978) предвидео је издвајање *седам њроситорних зона* са посебним режимом заштите природе. Режим строге заштите, режим посебне заштите, режим заштите природе са одређеним активностима, режим заштите природе уз интензивне активности и заштитна зона парка. За све просторне зоне прописане су дозвољене зоне и забране.

РАСПОРЕД ШУМСКИХ ПОВРШИНА

На најнижим полозајима у кањону Таре и Сушице заступљене су термофилне заједнице белограбића (*Carpinus orientalis*) и цера (*Querceto-conferte serris*) у којима се налазе многи субмедитерански флорни елементи. У овој флорној јединици се налази шума црног бора (*Pinetum nigrae*), затим заједница брдске букве (*Fagetum montanum*), чиме се завршава кањонска зона Националног парка. Шумске заједнице црног бора и брдске букве имају и привредни значај, о чему ће касније бити више речи.

На платоу и масиву Дурмитора најраспрострањеније су заједнице мешовите шуме јеле и смрче (*Piceto-Abietum*) са четири субасоцијације. Нешто мање је заступљена заједница са белим бором (*Pineto-Piceto-Abietum*) и локалитети са буквом (*Fageto-Piceto-Abietum*).

У вишим деловима шумског појаса јавља се субалпски тип смрчеве шуме (*Picetum croaticum subalpinum*), а изнад њега је шума букве,смрче и бора кривуља (*Piceto-Fagetum subalpinum mughi*), а на горњој граници је вегетација бора кривуља (*Pinetum mughi*).

Чолић Д. и Вукчевић В. (1981) бележе 18 балканских ендемских врста у флори дурмитора, од чега *Acer heldreichii* и *Pinus heldreichii* припадају шумским врстама дрвећа. Мијовић Б. (1981) као реликтне врсте наводи *Pinus mughus*, *Salix Grandifolia*, *Acer visiani*, *Pinus heldreichii*, *Acer heldreichii* и *Taxus baccata*.

ПРОБЛЕМИ ОДРЖАЊА И ЗАШТИТЕ ШУМСКИХ БИОЦЕНОЗА

Као што се из датих прегледа види, шумска вегетација на подручју Националног парка "Дурмитор" заузима релативно релативно малу површину: 8% високе шуме, 2% изданачке шуме и 13% шикаре и шибљази. Упркос томе, њихов значај у еколошком смислу је изванредно велики и управо непроцењив. У економском погледу, одређену вредност имају само високе и изданачке шуме. У погледу богатства вегетацијских типова, шуме Дурмитора и кањона Таре представљају неупоредиву вредност. Вертикално смењивање шумских заједница (седам најважнијих асоција са више субасоцијација у висинском дијапазону од 600 до 2423 mнв.) са бројним флорним елементима, па све до горње границе шумске вегетације (*Pinetum mughii*); 18 балканских ендемита и реликтних врста, јесте право богатство генофонда.

Из истих разлога, заштита и унапређење наведених шумских екосистема уз рационално коришћење ових природних ресурса јесте назначено као приоритетни задатак целокупне активности управе и служби Националног парка. У вези са тим, у првој фази је неопходно да се шумска вегетација сачува на простору који сада покрива. Другим речима, свакако спречити даље потискивање шуме. За евентуално враћање шума на део простора који је раније био под шумом, неопходно је да се изради студија у којој треба предвидети реалне површине, избор врста за реинтродукцију, начин пошумљавања, методе гајења и заштите.

Епидемијско сушење шума које је захватило Европу и нашу земљу, присутно је и на овим просторима. Прва масовна појава сушења смрче у зони Црног језера забележена је 1963/64 године. Сушење се манифестовало у хроничној форми, али је забележено и појединачно сушење у акутној форми. Топографски положај оболелих стабала није показивао одређену правилност. Сушила су се стабла свих добних разреда и доминантна и постојана. Интензитет сушења је ипак био јаче изражен на пливим земљиштима и у деловима шуме са нарушеном структуром и разбијеним склопом. Јела је показивала већи степен резистентности. На основу праћења општег стања виталности и биолошке стабилности ових шума, може се констатовати да се ситуација прогресивно погоршава, а тенденција сушења смрче и јеле се и даље наставља. Динамика сушења је неуједначена и варира из године у годину, али се креће стално у границама између 2 и 5%, што се оцењује као алармантно. Биолошка стабилност букових састојина се оцењује као повољна, мада се укупно здравствено стање букових стабала и квалитет трупаца евидентно по-

горшава. Основни разлог за овакву оцену је појава трулежи стабала у шуми, која се старошћу шуме прогресивно шири.

Здравствено стање ових шума, које се прогресивно погоршава, и посебне категорије простора под шумским покривачем са режимом строге и посебне заштите, захтевају да се класичне шеме газдовања наведеним шумама измене у основним поставкама. Ове измене треба да се заснивају на студији станишних и микростанишних услова за сваку шумску биљну заједницу. При том се основни принципи, на којима се заснива газдовање шумама, морају уважавати. Неопходна је израда шумских основа, годишњих извођачких планова, поштовање шумског инвентара, текућег запреминског прираста, заштитних функција и др.

Истраживање комплекса фактора релевантних за одржавање, обнављање и унапређење шума у Националном парку "Дурмитор" су посебно наглашена у свим важећим документима. Први покушај да се уради елаборат о уређајним основама на основу детаљних проучавања земљишта, потенцијала станишта, прираста и здравственог стања шуме, датира из 1972. године и односи се на шуме најуже шумске зоне НП "Дурмитор". На овом простору преовлађују Цуме смрче и јеле са мањим или већим примесима букве и белог бора. Према наведеном елаборату, учешће појединих врстапропорционално дрвној маси изгледа овако:

јела 49%;
смрча 45%;
буква 4,35% и
бели бор 1,4%.

Здравствено стање ових шума, посебно мешовитих шума смрче и јеле у зони Црног језера, истраживано је од 1963. године са мањим или већим временским дисконтинуитетом. Систематска проучавања *Fomes annosus* (Fr.) Cooke проузроковача болести (трулежи) корена и стабала на Дурмитору изведе на су у времену од 1971. до 1975. године у оквиру америчко-југословенског пројекта, означеног шифром FG-YU 193. На терену је издвојено више сталних огледних површина са циљем да се проучи биоэкологија *F.annosus*, утврди механизам инфекције и начин ширења заразе, брзина развоја болести, утицај одређених мера неге шуме на отпорност ових састојина, могућности заштите (директне и индиректне), као и могућност обнављања ових шума.

На иницијативу НП "Дурмитор" у последњих неколико година редовно је праћено стање на одређеним комплексима шума у циљу утврђивања биолошке стабилности и здравственог стања, компаративних анализа и на основу тога прогнозира њихов будућност и предложи одређене мере за очување и унапређење ових шума. Посебна пажња је посвећена локалитетима Црна пода, подручје Црног и Змијињег језера и Млинског потока, Тепачким шумама и шумама у кањону Сушице.

ЛОКАЛИТЕТИ И ШУМСКЕ ЗОНЕ ОД ПОСЕБНОГ ЗНАЧАЈА ЗА НАЦИОНАЛНИ ПАРК "ДУРМИТОР"

У Националном парку "Дурмитор" се издваја неколико значајних површина са очуваним шумским састојинама, које завређују посебну пажњу, и посебну активност на њиховом узгоју, заштити и уређењу. Те површине илокалитети су: Црна пода, Кањон Сушице, зона Змијињег језера и зона Црног језера.

Црна пода

Процес даљег пропадања црног бора (*Pinus nigra Arn.*) се наставља на овом локалитету. Према оценама укупног стања: старости, таксономским параметрима, виталности и појави трулежи стабала (*Xathochronus pini*), црни бор на овом локалитету је достигао зрелост изумирања. Према нашим оценама *Pinus nigra* на Црним подама (резерват) ће моћи да пружава свој опстанак следећих стотинак година, али ће се број стабала смањивати прогресивно. Стабла ће у највећој мери страдати од ветролома пошто је њихова механичка отпорност смањена деструкцијом централног дела стабла. У вези с тим неопходно је прегледати сва стабла, нарочито она са појавом керпофора *X.pini* и на основу тога одредити критични моменат за евентуално уклањање пре ветролома.

Буква се подмлађује спонтано, ствара фацијесе са потпуним склопом и прети да постепено освоји читав простор који сада заузима црни бор.

Подмладак црног бора јавља се на сипарима и ескарпама, што указује на могућност његовог обнављања. Предлаже се хитно обнављање подмлатка црног бора на свим површинама на којима се спонтано јавио, али и стварање услова за природну експанзију црног бора. Овај резерват може да буде "вечан" само ако се за следећих сто година створи, тј. омогући настанак нове популације црног бора.

Кањон Сушице

У зони изнад Сушичког језера у највећем делу су заступљене квалитетне састојине букве (*Fagus silvatica*), местимично са значајним учећшцем јавора (*Acer pseudoplatanus*). Делом се јављају мешовите састојине букве и јеле (*Abies alba*). Ове састојине су биолошки доста стабилне. Нису забележени симптоми акутног сушења. Букова стабла су у великој мери оштећена одроном камена на стрмим теренима. Ова оштећења су природна за горње стране и преко њих долази до инфекције срчике и појаве трулежи приземног дела стабла. Тако је квалитет стабала и састојина у целини знатно смањен. Од проузроковача трулежи констатоване су све врсте типичне за букву. Образовање карпофора ових гљива (фруктификација) је оскудна, вероватно због веће количине ултраљубичастог светла. Овај феномен треба проучити у светлости настанка нових инфекција и ширења заразе. У циљу одржавања биолошке стабилности

и повећања продуктивности биомасе (дрвета) неопходно је да се спроведу санитарне сече јачег интензитета.

Идући уз кањон јавља се више зона букве и јеле. Јела иде скоро до 1600 mпв., док се буква простире до зоне типичне за субалпску букву. Даље до горње границе шумске вегетације налазе се добро формиране популације кривуља (*Pinus mugho*).

Местимично су јаче заступљени горски јавор, јасен, липа, јаребика, али има и ванредно лепих примерака и планинског бреста. Све наведене врсте су у врло добром здравственом стању. *Acer heldrichi* се налази у вишим регионима.

Све наведене састојине су прашумског порекла, а оне високо у кањону су и данас недирнуте. Проучавање станишних услова и њиховог утицаја на биолошку стабилност ових шума дало би свакако врло интересантне, а можда и неочекиване резултате, пре свега када је у питању отпорност на деловање штетних фактора средине.

Зона Змијињег језера

У одељењима 33, 40 и 42 налази се мешовита састојина букве, смрче и јеле веома хетерогене по саставу, структури, здравственом стању, степену разграђености и степену обновљености. Одлуку о даљем узгојном третману треба донети на основи исцрпног упознавања стања, за свако одељење па и одсек засебно. Треба напоменути да су смрча и јела достигле зрелост изумирања. Лоше здравствено стање искључује сечу здравих стабала. Здрава стабла се могу сећи само ради осветљавања и ослобађаја подмлатка.

Са становишта убрзане замене постојећег инвентара лошег здравственог стања, неопходно је форсирање природног подмлађивања, затим одређеним мерама неге формирати састојине веће биолошке стабилности.

Зона Црног језера

У непосредној зони Црног језера интензивно сушење смрче се наставља. Динамика сушења се креће од 3-5% годишње, посебно на стаништима са пливним земљиштем. Јела је виталнија и мање угрожена. Степен заразе од *Fomes annosus* је доста висок, што се може увек проверити анализом пањева или директном анализом стабала са симптомима хлорозе четина, делимичног осипања четина у унутрашњости или са периферије круне.

Посебно је акутно стање у парку код болнице где је на пањевима забележена трулеж на 100% случајева. Иначе у парку је стање смрче веома лоше, па се може очекивати нови удар масовног сушења.

Синдром сушења смрче и јеле указује на утицај аерозагађености атмосфере. Оптерећеност ваздуха полутантима није егзактно утврђена, па се не може тврдити у којој мери полутанти (гасовити, течни и чврсти) утичу на

опште стање шума на Дурмитору. У зони Црног језера се морају строго поштовати принципи фитосанитета, што подразумева коришћење искључиво санитарне сече. У зони Градског парка треба изградити програм комплетне реконструкције са уношењем лишћарских врста, пре свега брезе и јаребике.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

На основу анализе општег стања шума НП "Дурмитор", биолошке стабилности појединих састојина и асоцијација, здравственог стања, а у складу са просторним планом и категоризацијом одређених делова шума, може се предложити следеће:

- Довести до краја израду шумске основе;
- До прихватања основе све послове регулисати извођачким плановима;
- Извођачки планови треба да садрже све одредбе које су предвиђене посебним режимом за одређене делове шума;
- Дознаку за санитарне сече изводити према упутствима и датим критеријумима;
- За зону градског парка изградити програм комплетне реконструкције са уношењем лишћара (брезе, јаребике);
- Формирана језгра подмлатка ослобађати засене матичних стабала;
- За дугорочна решења заштите, обнављања и одржавања ових шумских екосистема, неопходно је да се дефинише мултидисциплинарни програм истраживања.

ЛИТЕРАТУРА - REFERENCES

- Блечић В. и Пулевић В. (1981): **Флора Дурмитора.**
- Бојовић М. ет ал. (1988): **Просторни план општине Жабљак, Нацрт плана.**
- Чолић Д., Вучковић М.(1981). **Заштита природе.**
- Група аутора (1990): **Национални парк "дурмитор" 2000 године, просторни план подручја посебне намене, Завод за урбанизам и просторно планирање СР Македоније, Скопје.**
- Marinković P. et al.(1976):**Study of the possibility to control fomes annosus (Fr) Cooke in Spruce and Fair Forests by Chemical Methods and by Sylvicultural Measures. Project Number E 30-FS 54, Grant Number FG-YU 193, Final Report.**

- Marunković P.(1978): **Fomes annosus in southern europe**. Proceed. of the Fifth Int.Conf. on Root and Butt Rot of Conifers, 23-34, Kassel, Germany.
- Мартиновић В.,Мињевић Д.(1982); **Предлог уређења националног парка "Дурмитор"**,Жабљак.
- Мијовић Б. (1981): **Шумско богатство НП "Дурмитор"**, НП "Дурмитор" - основне програма развоја, I књига, Жабљак-Титоград.
- Милојковић Д. и др. (1972): **Уређајни елаборат најуже шумске зоне националног парка "Дурмитор"**,Титоград.

Pribislav Marinković

THE FORESTS OF DURMITOR AND TARA'S CANYON

Summary

Based on the analysis of the overall situation in the forests in the Durmitor National park, the biological stability of the stands and plant communities, the health and the physical land plan and categories of forests and their sections the following recommendations can be made:

- complete basic records for forests,
- until the records are approved, carry out all the actions under the special plans,
- special plans should contain all the provisions that support specific regimes in the specific sections of the forest,
- grant permits for sanitary felling only in accordance with the valid instructions and criteria,
- for the zone of the town part prepare the programme of complete reconstruction that would involve the introducing of deciduous trees (birch, mountain ash),
- The formed concentrations of young plants to be relieved from the shades of their parent trunks,
- For long term protection, renewal and maintenance of these forestal ecosystems a multidisciplinary programme of investigations is needed.

Слика 1

Слика 2